

УДК 811.161.2'373'276

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2022.1.10>

Л. М. ПРИБЛУДА

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін,

Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна

Електронна пошта: Smoloskyr-5@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-3858-7324>

ПЕРВИННА ТА ВТОРИННА НОМІНАЦІЯ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС

У науковій праці схарактеризовано терміни «номінація», «первинна номінація», «вторинна номінація», з'ясовано їх лінгвістичний статус. Зазначено, що термін «номінація» розуміють як процес утворення мовних одиниць, які характеризуються номінативною функцією і слугують для називання, розчленування фрагментів навколишньої дійсності та формування відповідних понять про них у формі слів, словосполучень, фразеологізмів та речень, а також як процес добору зі словникового складу мови таких лексичних засобів, значення яких відповідає уподобанням мовця. Зауважено, що явище номінації не є самодостатнім, оскільки тісно пов'язане з граматичною та синтаксичною організацією мовлення. Установлено, що номінативний процес є фіксацією в матеріальній оболонці звука певного змісту.

Зазначено, що терміни «первинна» та «вторинна» номінація витлумачено недостатньо чітко. З'ясовано, що первинна номінація – основна, вихідна функція того, що називає мовець, а вторинна номінація – це похідне найменування, утворене в результаті зміни семантики мовного засобу. Зауважено, що первинна номінація відображає у свідомості людини фрагмент об'єктивної дійсності, який уперше одержав функцію називання. Первинна номінація, що є первинним позначенням мовних одиниць, є основною і насамперед характеризує мову. Вторинна номінація, яку розглядають як модифіковане лексичне явище, є поверхневою та характерна для мовлення. Первинна номінація відображається в слові або словосполученні, вторинна номінація реалізується в реченні.

З'ясовано, що вторинну номінацію часто називають стилістичною номінацією. В основі стилістичного значення лежить здатність людського мислення асоціативно пов'язувати предмети та явища навколишнього світу, бачити спільні ознаки та якості різних предметів у результаті спільності або близькості вражень, створених ними. Зазначено, що повною мірою вторинна стилістична номінація реалізується лише в контексті. Функціонування кожної одиниці мови у висловлюванні визначається саме тим контекстом, який встановлює однозначність відповідної одиниці, наприклад, слова, словосполучення або цілого речення.

Ключові слова: номінація, номінатема, первинна номінація, вторинна номінація, лексичне значення.

Постановка проблеми. Однією з важливих проблем сучасної лінгвістики є дослідження номінативного аспекту мови, адже називання будь-якого об'єкта навколишньої дійсності є результатом пізнавальної діяльності людини. Мовознавче функціонування номінативних засобів, утворених різними способами. Однак і досі зміст терміна «номінація» в сучасній мовознавчій літературі лишається багатозначним, що призводить до плутанини у вивченні цього мовного явища. Неоднозначно витлумачуються терміни «первинна» та «вторинна» номінація. Подекуди зміст цих понять у дослідників визначено недостатньо чітко. З огляду на це наукова розвідка теоретичного характеру є актуальною.

Аналіз попередніх досліджень. Теорія номінації – складне та багатоаспектне явище.

Насамперед воно пов'язане з вирішенням проблеми створення, закріплення, розподілу найменувань між різними фрагментами об'єктивної дійсності. Сутність номінативних процесів привертають увагу багатьох сучасних мовознавців. Так, загальні питання теорії номінації досліджували вітчизняні й зарубіжні лінгвісти, зокрема Е. Азнаурова, І. Арнольд, Н. Арутюнова, Ж. Вардзелашвілі, О. Габинська, В. Гак, К. Головенко, Т. Журавльов, О. Кубрякова, М. Рут, Ю. Степанов, А. Таран, Л. Шутак та ін. Вагомий внесок у теорію вторинної номінації зробили А. Вежбицька, К. Жоль, О. Земська, Є. Карпіловська, Дж. Лакофф, Г. Колшанський, Т. Кісс, В. Москвін, І. Плаксина, О. Тараненко, В. Телія, С. Хахалова та ін. Досліджено мовознавчу природу та сутність процесу називання, типологію найменувань тощо.

Метою статті є розмежування первинної та вторинної номінації, визначення їх статусу в сучасній лінгвістиці.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан дослідження явища лексичного називання вирізняється наявністю великої кількості класифікацій типів номінації. Так, теорію найменування протягом тривалого часу студіювали з парадигматичного погляду. Античні мислителі додержувалися матеріалістичної теорії під час з'ясування механізму номінації та обґрунтували складні співвідношення між словом, предметом об'єктивної дійсності та самим поняттям. У межах ономазіологічного та семасіологічного підходів науковці під час вивчення явища номінації наголошували на наявності умовної межі між категоріями значення та позначення за відсутності системного опису того чи того слова. Празький лінгвістичний гурток доповнив теорію найменування витлумаченням мови як системи певних знаків, які використовуються для реалізації мовцем конкретної мети.

Л. Шутак підкреслює: «Розвиток та збагачення словникового складу мови, що забезпечує мовну форму людського мислення в усіх комунікативних процесах, триває безперервно. Нині однією з особливостей цього процесу є вироблена тривалою номінативною практикою можливість виражати невідоме, нове через відоме, позначати те, що знову утворилося, за допомогою наявних у мові знаків, лексем, удаючись лише до мінімальних модифікацій словесного коду, переосмислюючи те, що вже давно вживане в мовленні» [Шутак : 70]. Такі процеси, як зазначає Є. Карпіловська, засвідчують спроможність мови задовольнити нові когнітивні та комунікативні потреби спільноти за рахунок своїх внутрішніх ресурсів [Карпіловська : 29].

Залежно від того, як співвідносяться між собою поняттєві форми мислення, як створюються, розподіляються закріплюються ті чи ті найменування між явищами навколишньої дійсності сучасні лінгвістичні студії репрезентують велику кількість класифікацій типів номінації. Попри те, що в сучасних лінгвістичних працях термін «номінація» вживаний досить широко, його зміст і на сьогодні однозначно не потрактований. Так, у мовознавчих студіях для називання різних видів номінації функціонує низка термінів, як-от: *пряма та непряма номінація* (В. Телія), *первинна та вторинна номінація* (О. Азнаурова, О. Кубрякова, Г. Хмара), *автономна та неавтономна номінація* (В. Телія), *гли-*

бока та поверхнева номінація (В. Гак), *основна та модифікована номінація* (В. Гак), *синтаксична та семантична транспозиція* (А. Білецький, Є. Карпіловська, О. Соколов) тощо.

В. Телія зазначає, що термін *номінація* – це процес утворення мовних одиниць, які характеризуються номінативною функцією і слугують для називання, розчленування фрагментів навколишньої дійсності та формування відповідних понять про них у формі слів, словосполучень, фразеологізмів та речень [Телія : 33]. Т. Булигіна тлумачить номінацію як процес добору зі словникового складу мови таких лексичних засобів, значення яких відповідає особистісним уподобанням мовця [Булигіна : 138]. На думку Г. Колшанського, номінація є закріпленим за мовним знаком поняттям, тобто сигніфікатом, який відображає характерні ознаки денотата, зокрема властивості, якості та відносини предметів і процесів матеріально-духовної сфери діяльності людини [Колшанський : 101].

Слід зазначити, що явище номінації не самодостатнім, адже тільки в поєднанні з граматичними складовими й синтаксичною організацією, номінація здатна реалізувати ту чи ту думку мовця. Н. Косенко зазначає: «Завдання того, хто говорить, у найзагальнішому вигляді полягає не в тому, щоб назвати предмет чи ситуацію, а в тому, щоб надати про них те чи інше уявлення. Слово ж за своїм статусом не може відобразити цілу ситуацію, не може одночасно вказувати й на координати ситуації і на її учасників, на відношення зв'язку між ними та на саму систему зв'язків, оскільки засоби мовного вираження думок черпаються тим, хто говорить, із двох сфер мови: синтаксису та словника. Перший передбачає правила вторинного означування в рамках предикативних одиниць, другий – самі одиниці первинного означування» [Косенко : 18]. Дослідниця переконана, що в номінативному реманенті є слова, здатні за самим характером свого значення нести інформацію не лише про те, що позначено ними, але перш за все, про той емоційний стан суб'єкта мовлення, який він переживає, що й знаходить своє відображення в певних засобах мовного вираження, зокрема у виборі того чи того слова, яке вказує на цей стан суб'єкта) [Косенко: 18].

Номінація як лексичне явище має соціально-культурну природу. Провідна ланка в процесі

називання – об'єкт номінації. К. Головенко переконана, що без потреби номінувати якийсь об'єкт дійсності номінатор не здійснив би й самого акту номінації. У моделі конкретної номінації, на думку дослідниці, представлений акт вибору ознаки номіната, адже під час називання суб'єкт часто виділяє в об'єктові найважливішу або найбільш виразну ознаку, що й лягає в основу номінації [Головенко : 137]. Номінативний процес розглядають як фіксацію в матеріальній оболонці звука певного змісту. У центрі теорії номінації наявні проблеми вибору мовних засобів для позначення того або того явища чи поняття, проблеми співвідношення різних способів і засобів найменування, питання суб'єктивного та об'єктивного в мові тощо [Жуйкова : 32].

У сучасній теорії номінації розроблено багато типологій, у яких номінація класифікується за різними аспектами. Найповнішою з-поміж них є типологія, розроблена В. Гаком, який брав до уваги багато параметрів цього складного явища. Так, одним із найбільш важливих критеріїв, за яким будується типологія номінацій, є характер вказівки імені на об'єктивну дійсність. Відповідно до цієї характеристики номінацію поділяють на первинну та вторинну.

Первинна номінація – це основна, вихідна функція того, що називає мовець. Вторинна номінація – похідна номінація, що утворена як результат зміни семантики мовного засобу. Первинну лінгвістичну номінацію тлумачать як співвідношення фрагмента дійсності поза мовного ряду, що відображується у свідомості людини, та звукоряду, який уперше одержав функцію найменування. Так, у результаті мовної асиметрії одна й та сама форма може застосовуватися для визначення інших об'єктів або виконання інших функцій, водночас, з другого боку, цей об'єкт одержує нове найменування [Уфимцева : 73]. Досліджуючи первинну та вторинну номінації, О. Кубрякова зазначає, що номінативний потенціал підмета значно більший та вагоміший, аніж номінативні можливості другорядних членів речення, які відіграють тут допоміжну роль. Первинна номінація, на думку дослідниці, одержує свою реалізацію через мовний знак, який виконує синтаксичну функцію підмета, а вторинна номінація реалізується завдяки словам, що використовуються

як другорядні члени речення – предикати, означення, додатки, обставини [Кубрякова : 122]. Досить цікавою й оригінальною стосовно використання первинних та вторинних найменувань у межах тексту є думка В. Гака, який первинні та вторинні номінації витлумачує як «основні» та «модифіковані», «глибокі» й «поверхневі». Лінгвіст наголошує на тому, первинна номінація, тобто первинне позначення мовних одиниць, є основним, глибоким і характеризує насамперед мову. Вторинна номінація є модифікованою, поверхневою та характерна для мовлення. Основна й глибока номінації, зауважує В. Гак, реалізуються в слові чи словосполученні, а модифікована та поверхнева знаходить своє відображення в реченні [Гак : 243].

А. Журавльов розмежовує первинну та вторинну номінації так: первинна номінація – це акт привласнення мовного значення імені об'єктові, що лише чекає на нього, вторинна номінація – надання нового імені вже поійменованому об'єктові навколишньої дійсності [Журавльов : 50]. Такої ж думки дотримується О. Тараненко, який наголошує на тому, що вторинна номінація є наданням об'єктові ще однієї назви із певною спеціальною метою. Вторинну номінацію мовознавець також розглядає як трансформацію попередньої назви об'єкта [Тараненко : 386].

Вторинну номінацію часто називають стилістичною номінацією. О. Александрова зауважує, що її «суть полягає в тому, що вона характеризується подвійною та одночасною співвіднесеністю із денотатом. Денотат стилістично маркованої одиниці, на відміну від денотату, що закріпленний шляхом первинної номінації, постає як складне, комплексне явище, де співвіднесеність із кваліфікативними сферами «відбивається» крізь ознаку найменування предмета, що виділена мовним колективом. Ця ознака стає яскраво вираженою, провідною в процесі осмислення об'єкта реальної дійсності засобами номінації. Саме на основі цієї ознаки відбувається «переосмислення» об'єкта перейменування крізь призму оцінювального або образного уявлення. Стилістичне значення ґрунтується на здатності людського мислення асоціативно пов'язувати предмети та явища навколишнього світу, бачити спільні ознаки та якості різних предметів у результаті спільності або близькості вражень, створених ними [Александрова : 609].

С. Колшанський наголошує на тому, що повною мірою вторинна стилістична номінація реалізується в контексті. Функціонування кожної одиниці мови у висловлюванні визначається саме тим контекстом, який встановлює однозначність відповідної одиниці, наприклад, слова, словосполучення або цілого речення. Взаємозв'язок одиниць мови в семантичному плані й визначає контекст як необхідну умову організації та функціонування мови. Одиниці мови у зв'язному тексті вступають у певні синтаксичні сполучення [Колшанський : 15].

Розрізняють два різновиди вторинної номінації: автономну та неавтономну, яку ще називають непрямую. Автономна номінація – це вторинні значення слів, що здобувають самостійну номінативну функцію та називають той чи той фрагмент об'єктивної дійсності, його ознаку або дію автономно, на базі одного імені. На думку В. Гака, у такому випадку закономірності вибору та комбінації лексичних одиниць залежать лише від властивого для них значення

[Гак : 23]. Л. Шутак підкреслює, що однослівна, чи автономна номінація, менш продуктивна, ніж неавтономна. Що стосується питомої лексики, то автономній вторинній номінації, внутрішня форма якої є прозорою для носіїв мови, передують вторинна, неавтономна, контекстуально залежна номінація [Шутак : 70].

Висновок. Отже, номінація є процесом утворення мовних одиниць, що виконують функцію називання. Первинна номінація – основна, вихідна функція того, що називає мовець. Вторинна номінація є похідною. Вона утворена внаслідок зміни семантики вже готового мовного засобу. Первинна номінація є актом привласнення мовного значення імені об'єктові, що лише чекає на нього, вторинна номінація – це надання нового імені вже поійменованому об'єктові навколишньої дійсності. Явище вторинної номінації є надзвичайно складним, адже відповідні мовні одиниці не є результатом прямого відображення об'єктивної дійсності, а спираються на лексичне значення вихідного слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова О. В. Современный английский язык для филологов. Москва : Высшая школа, 1988. 224 с.
2. Булыгина Т. В. Особенности структурной организации языка как системы и методы ее исследования. Москва : Наука, 1991. 216 с.
3. Гак В. Г. К типологии лингвистической номинаций. Языковая номинация: общие вопросы. Москва : Наука, 1977. С. 230–293.
4. Гак В. Г. Языковые номинации в гендерном аспекте. Москва : Просвещение, 2004. 186 с.
5. Головенко К. В. Вторинна номінація та внутрішня форма слова. *Наукові записки. У 2 ч. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Вип. 105(1). С. 137–140.
6. Журавлев А. Ф. Технические возможности русского языка в области предметной номинации в современном русском языке. Способы номинации в современном русском языке. Москва : Наука, 1982. С. 45–109.
7. Жуйкова М. В. Генеза образної предикації в етнолінгвістичному аспекті : дис. ... д-ра. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1998. 168 с.
8. Карпіловська С. А. Вторинна номінація в сучасній українській мові: тенденції розвитку. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. праць. Київ, 2010. Вип. 20. С. 28–32.
9. Колшанский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка. Москва : Наука, 1984. 174 с.
10. Колшанский Г. В. Лингво-гносеологические основы языковой номинации. Языковая номинация: Общие вопросы. Москва : Наука, 1977. С. 101–168.
11. Косенко Н. Функціонування одиниць повторної номінації у художньому тексті. *Проблеми загального і слов'янського мовознавства*. 2018. № 2. С. 16–24.
12. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира: монография. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
13. Тараненко О. О. Номінація. Українська мова : Енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія», ім. М. П. Бажана, 2007. С. 385–387.
14. Телия В. Н. Вторичная номинация и ее виды. Языковая номинация. Виды наименований. Москва : Наука, 1977. С. 129–221.
15. Уфимцева А. А. Лингвистическая сущность и аспекты номинации. Москва : Наука, 1977. С. 7–98.
16. Шутак Л. Вторинна номінація як проблема сучасного теоретичного мовознавства. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер. : Філологія (мовознавство)*. 2014. Вип. 20. С. 68–74.

REFERENCES

1. Alexandrova, O. V. (1988). *Sovremennyy anglijskij jazyk dlja filologov* [Modern English for philologists]. Moscow : Nauka. 224 p.
2. Bulyhina, T. V. (1991). *Osobennosti strukturnoi orhanyzatsyy yazyka kak systemy y metody ee yssledovaniya* [Features of the structural organization of language as a system and methods of its research]. Moskva : Nauka. 216 p.
3. Hak, V. H. (1977). *K typolohyy lynhvystycheskoi nomynatsyi* [To the typology of language nomination], Moskva : Nauka. P. 230–293.
4. Hak, V. H. (2004). *Yazykove nomynatsyy v hendernom aspekte* [Language nomination in the gender aspect]. Moskva : Prosveshchenye, 186 p.
5. Holovenko, K. V. (2012). *Vtorynna nominatsiia ta vnutrishnia forma slova* [Secondary nomination and internal form of the word], *Naukovi zapysky*. P. 137–140. [in Ukrainian].
6. Zhuravlev, A. F. (1982). *Tekhnicheskiye vozmozhnomy russkogo yazyka v oblasti predmetnoi nomynatsyy v sovremennom rusakom yazyke. Sposobu nomynatsyy v sovremennom ruskom yazuke* [Technical capabilities of the Russian language in the field of subject nomination in modern Russian. Methods of nomination in modern Russian]. Moskva : Nauka. P. 45–109.
7. Zhuikova, M. V. (1998). *Heneza obraznoi predykatsii v etnolinhvistychnomu aspekti* [Genesis of figurative predication in the ethnolinguistic aspect]. Kyiv. 168 p. [in Ukrainian].
8. Karpilovska Ye. A. *Vtorynna nominatsiia v suchasni ukrainskii movi: tendentsii rozvytku* [Secondary nomination in the modern Ukrainian language: development trends]. *Linhvistychni studii*. 2010. P. 28–32.
9. Kolshanskyi, H. V. (1984). *Kommunikatyvnaia funktsiia y struktura yazuka* [Communicative function and structure of language]. Moskva : Nauka. 174 p.
10. Kolshansky, G. V. (1977). *Lynhvo-hnoseolohycheskiye osnovy yazukovoi nomynatsyy* [Linguo-epistemological bases of language nomination]. Moskva : Nauka. P. 101–168.
11. Kosenko N. *Funktsionuvannia odynyts povtornoii nominatsii u khudozhnomu teksti* [Functioning of re-nomination units in a literary text]. *Problems of general and Slavic linguistics*. P. 16–24 [in Ukrainian].
12. Kubryakova, E. S. (2004). *Yazuk y znanye. Na puty polucheniya znanyi o yazyke: chasty rechy s kohnytyvnoi tochky zrenyia. Rol yazuka v poznany myra* [Language and knowledge. On the way to gaining knowledge about language: parts of speech from a cognitive point of view. The role of language in cognition of the world]. Moskva. 560 p.
13. Taranenko, O. O. (2007). *Nominatsiia. Ukrainska mova* [Nomination. Ukrainian language]. Kyiv. P. 385–387 [in Ukrainian].
14. Telyia, V. N. (1977). *Vtorychnaia nomynatsiia ta yii vydu. Yazukovaia nomynatsiia. Vydu naymenovanyi* [Secondary nomination and its types. Language nomination. Types of names]. Moskva : P. 129–221.
15. Ufymtseva, A. A. (1977). *Lynhvystycheskaia sushchnost y aspektu nomynatsyy* [Linguistic essence and aspects of nomination]. Moskva : Nauka, P. 7–98.
16. Shutak, L. (2014). *Vtorynna nominatsiia yak problema suchasnoho teoretychnoho movoznavstva* [Secondary nomination as a problem of modern theoretical linguistics], *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*. P. 68–74 [in Ukrainian].

L. M. PRYBLUDA

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Humanities,
National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine
E-mail: Smoloskyp-5@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-3858-7324>*

PRIMARY AND SECONDARY NOMINATION: LINGUISTIC STATUS

The scientific work characterizes the terms «nomination», «primary nomination», «secondary nomination», clarifies their linguistic status. It is noted that the term «nomination» is understood as a process of formation of linguistic units, which are characterized by nominative function and serve to name, dissect fragments of the surrounding reality and form relevant concepts about them in the form of words, phrases, phrases and sentences. the composition of the language of such lexical means, the meaning of which corresponds to the preferences of the speaker. It is noted that the phenomenon of nomination is not self-sufficient, as it is also closely related to grammatical components and syntactic organization. Nominative process is the fixation in the material shell of sound of a certain content.

It was found that the terms «primary» and «secondary» nomination were not interpreted clearly enough. It has been found that the primary nomination is the main, original function of what the speaker calls, and the secondary nomination is a derived name formed as a result of changing the semantics of the language tool. It is noted that the primary nomination reflects in the human mind a fragment of objective reality, which first received the function of naming. The primary nomination, which is the primary designation of language units, is the main and primarily characterizes the language. Secondary nomination, which is considered as a modified lexical phenomenon, is superficial and characteristic of speech. The primary nomination is reflected in the word or phrase, the secondary nomination is realized in the sentence.

It has been found that the secondary nomination is often called the stylistic nomination. Stylistic significance is based on the ability of human thinking to associatively connect objects and phenomena of the world, to see the common features and qualities of different objects as a result of common or close impressions created by them. It is noted that the full secondary stylistic nomination is realized only in context. The functioning of each unit of language in an utterance is determined by the context that establishes the uniqueness of the corresponding unit, such as a word, phrase or whole sentence.

Key words: nomination, nominate, primary nomination, secondary nomination, lexical meaning.